

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI SZEMLE

KIADJA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

5.évf.

1959

9.sz.

Dr. Tina, Jaroslav:

A SZOCIALISTA KÖNYVTÁRÜGY NÉHÁNY
LÉNYEGES JELLEMVONÁSA

A csehszlovák könyvtárosok második országos kongresszusa anyagának előkészítése és feldolgozása közben, valamint a csehszlovák könyvtári törvénytervezet kidolgozása és megindokolása során szükségessé vált, hogy világosan végiggondoljuk és pontosabban megfogalmazzuk, mi az az új, ami nálunk napjainkban kifejezésre jut és mi jellemzi egy szocialista, vagy a szocializmus felé haladó állam könyvtárügyét. A törvény szövegének, különösen pedig azoknak a bevezető rendelkezéseknek a kidolgozásakor, amelyek vázolják a könyvtárak feladatait és funkcióit, a jogszabályokban különben is szokásos általánosságokba való beleveszés oly mértékben fenyegetett, hogy a szocialista könyvtárakra és könyvtárügyre jellemző vonások kezdtek egészen elmosódni és a törvény, abban a megfogalmazásban és az akkori koncepciójában vég-eredményben bármilyen más államban - akár kapitalista államban is - megjelenhetett volna. Világossá vált, hogy a törvény általános rendelkezéseibe is pontosan meg kell határozni, mi az, ami egy népi demokratikus, a szocializmus felé haladó állam és társadalom könyvtárügyére jellemző. Másrészt az is bebizonyosodott, hogy meg

kell különböztetni a lényeges jellemvonásokat az esetlegesektől, és a törvény szövegének megfogalmazása közben az előbbieket kell szem előtt tartani, vagyis azokat az ismerveket, amelyek megléte nélkül könyvtárügyünket nem is nevezhetnénk szocialistának. Ez volt az első alkalom, amely a szocialista könyvtárügy jellemző sajátosságairól való messzemenő és alapos gondolkodásra ösztönzött bennünket.

A másik, bár szűkebb körű, de azért nem kevésbé fontos ilyen ösztönző alkalmat azok a könyvtárosképző főiskola keretében tartott előadások nyújtották, amelyeknek az volt a feladata, hogy a hallgatókkal legalább nagy vonásokban megismertesse a kapitalista államok könyvtárügyének jelenlegi helyzetét és problematikáját. Igyekezünk itt tipikus és jellemző példákkal bebizonyítani, hogyan és miben érvényesül ezekben az országokban a jelenlegi társadalmi rendszer döntő hatása a könyvtárügy területén. Különösen jó alkalom volt ez arra, hogy rámutassunk azoknak az ellentmondásoknak a hatására, amelyeknek legfejlettebb és legtipikusabb példáit főképpen az amerikai könyvtárügyben láthatjuk. Természetesen összehasonlításokat is végeztünk a szocialista és a kapitalista országok között, már a téma tulajdonképpeni vázolója, de különösen a végső következtetések levonása közben, továbbá kiemeltük és megfogalmaztuk a két társadalmi rendszernek éppen a könyvtárügy területén észlelhető lényeges jellemvonásait és különbségét.

Mind a két esetben, tehát a könyvtári törvény előkészítése és a kapitalista államok könyvtárügyének tanulmányozása közben azzal a ténnyel találtuk szemben magunkat, hogy bizonyos jelenségek, jellemző vonások és törekvések, amelyeket eddig mai könyvtárügyünk jellegzetességének tekintettünk, ilyen vagy hasonló formában a Nyugat könyvtárügyében is megvoltak, vagy megvannak. Figyelemre méltó ebből a szempontból az a körülmény, hogy ezekkel a jelenségekkel nemcsak a könyvtártechnikának nemzetközi és a társadalmi rendszertől független területén találkozunk, hanem a könyvtári munka egyes speciális kérdéseiben éppemúgy, mint a könyvtárügy szervezétének széles területén.

Egy példával akarom ezt megvilágítani: gyakran talákoztunk eddig nálunk azzal az állítással, hogy az egységes könyvtári hálózat, vagyis az egymással együttműködő könyvtárak rendszerének megteremtése, élén a nemzeti könyvtárral és egy központi irányító szervvel s a hozzákapcsolt tanácsadó testülettel, - lényeges jellemvonása nemcsak a mi könyvtárügyünknek, hanem a szovjet és általában valamennyi népi demokratikus könyvtárügynek is. Ez a megállapítás azonban csak annyiban helytálló, amennyiben a könyvtárak funkcióját, célkitűzését és munkakoncepcióját tartja előtt; mivel azonban a feladatoknak ennél a részénél - amely elsősorban a könyvtárak speciális szolgáltatásait veszi tekintetbe - sokkal nagyobb mértékben szokták kihangsúlyozni éppen a feladatok külső, szervezeti és formális oldalát, azért ez az állítás alaptalan, mivel hasonló, sőt azonos szervezeti formákkal és irányzatokkal a nyugati államok korábbi és jelenlegi könyvtárügyében is találkozunk. Központi szervek létrehívása a különféle típusú könyvtárak irányítására, szakbizottságok alakítása, a könyvtárak irányításában az illetékesség megosztása a központi és helyi szervek között, - mindez nemcsak vita tárgya volt pl. Dániában vagy Nagy-Britanniában, hanem ezekben az országokban - bizonyos helyi eltérésekkel - meg is valósították őket. Ch. DEPASSE belga könyvtáros^{1/} a könyvtárosok brüsszeli nemzetközi kongressz-

1/ Congrès international des bibliothèques et des centres de documentation. La Haye. 1955. I. 56-57.p.

szusán éppen ezekkel a kérdésekkel foglalkozott. Nemcsak ma, hanem már a múltban is találunk példát arra, hogy ha megnő és bizonyos számot elér az egyes, egymástól elszigetelt és főképpen különböző típusu könyvtárak száma, ezek a könyvtárak egész természetesen módon arra a gondolatra jutnak, hogy egységes hálózatot alakítsanak, munkájukat egymás között koordinálják, és végül felvetődik az a kívánság is, hogy valamelyik könyvtár vezető könyvtárrá legyen, nem annyira az irányítás, mint inkább - hogy mai kifejezéssel éljünk - a módszertani és bibliográfiai központ értelmében. E központi könyvtárnak a szakmai tanácsadás, a munka koordinálása és a központi katalogizálás lenne a feladata. A század elején, 1901-ben, H. PUTNAM, a washingtoni Library of Congress akkoriban újonnan kinevezett igazgatója, Theodore ROOSVELT elnöknek többek között a következőket írta: "5000 közművelődési könyvtár létrehívása egyik jellegzetes mozgalma az elmúlt fél évszázad könyvtárügyének. Ezek a könyvtárak most a nemzeti könyvtártól szabványokat, példát és irányítást várnak. A Library of Congress ma már szabványosíthatja a könyvtári eljárásokat, együttműködésre ösztönözhet, közreműködhet a szétében elterjedt párhuzamos munkák megszüntetésében és bevezetheti a bibliográfiai szolgáltatások cserejét. A könyvtári értékek egyoldalú halmozása helyett a bibliográfiai munka megosztására van szükség..."^{2/}

Érdekes és jellemző, hogy PUTNAM-nek ezeket a maga idejében haladó gondolatait ma a moszkvai Lenin Könyvtár bibliográfiai és módszertani központja a közművelődési könyvtárak, valamint a többi tudományos és szakkönyvtár egész hálózatára nézve sokkal következetesebben megvalósította, mint a Library of Congress. Svájcban is, ahol a könyvtáros szakajtó eddig tulnyomóan a tudományos könyvtárak problémáinak szentelte a figyelmét, egyre inkább az érdeklődés előterébe nyomul a közművelődési könyvtárügy, valamint az egységes könyvtári hálózat létrehívásának gondolata. Így pl. a Nachrichten - Nouvelles 1958-as évfolyamának első füzetét csaknem kizárólag a közművelődési könyvtárak kérdéseinek szentelték; a zürichi közművelődési könyvtárakról szóló bevezető cikkben Elly SUDER szószerint a következőket írja a lap első oldalán: "... hogy végre országunk valamennyi könyvtára önként együttműködve valóban teljes értékű könyvtári hálózatot alkosson."

Az előbb említett tényekből következik, hogy mivel arra való tekintettel, hogy nemcsak a könyvtártechnikában, hanem egyéb területeken is, különösen a szervezeti formákban, hasonlóságok vannak a kapitalista és a szocialista országok könyvtárügye között, a szocialista könyvtárügy lényeges jellemvonásainak keresése közben igen óvatosan kell eljárunk, különösképpen akkor, ha figyelmünket csak a külső szervezeti formákra irányítjuk.

Még az esetben is, ha a szocialista és a kapitalista országok könyvtárügyében azonos jelenségekre bukkanunk, ezeket előbb alaposan meg kell vizsgálnunk, és éppen ilyen figyelmesen kutatnunk kell e jelenségek okai után, s újra és újra fel kell vetnünk a kérdést: mi idézte elő az adott jelenséget a voltaképpen milyen célra irányul. Nemrég pl. könyvtáraink - az egységes gazdasági számvitel bevezetésével kapcsolatban - az előtt a nem éppen egyszerű feladat előtt álltak, hogy könyvtári állományuk értékét megállapítsák és számszerűleg kifejezzék. Ez nem volt mindig könnyű feladat. Két végletes esetet figyelhettünk meg. Egyrészt voltak egészen durva és alig indokolható átlagos becslések; másrészt voltak pontos

számvetést végző, minden egyes kötetet (sőt - bár csak egyetlen esetben - minden egyes lapot!) számbavevő könyvtárak. Majdnem ugyanebben az időben jelent meg az amerikai szaksajtóban egy cikk-sorozat, amely a könyvtári vagyon konkrét felbecsülésével foglalkozott. Egyetlen ponton az amerikai példából is tanulhatunk: míg mi a könyvvállomány és természetesen az egyéb tárgyi leltár számszerű kifejezésére korlátoztuk magunkat, az amerikai kutatások tüzetesen kiszámították a gyakran nemzedékek munkájának eredményeként létrejött könyvtári katalógusok értékét is. De milyen mások voltak az okok, amelyek jobbról és balról ehhez az egészen hasonló munkához vezettek. Nálunk arról volt szó, hogy a népgazdaság egészének társadalmi és állami keretei között megállapítsuk a szocialista vagyon pénzügyi értékét; az Egyesült Államokban ezzel szemben ez a számvetés a pánik-keltés és a háborús pszichózis egyenes következménye, és ezekkel a jelenségekkel kapcsolatban az amerikai biztosító társaságok akciójáról volt szó, amelynek a könyvtári vagyon számbavétele és biztosítása volt a célja.

Kétségtelenül érdekes - amint ezt különösen az utóbbi időben olykor megfigyelhetjük, - hogy bizonyos, nálunk egészen jól ismert, sőt könyvtárügyünkre jellemző jelenségek, azonos vagy néha megváltozott formában, azonos vagy más név alatt a nyugati könyvtárügyben is fellépnek. Példaképpen említem a "Wake up and read!" (Ébredj fel és olvas!) jelszó alatt az amerikai könyvtárügy történetében első ízben megrendezett könyvrhetet, továbbá a könyvtári munka területén való tervekészítés lehetőségének fontolgatását, a könyvtártudományi levelező oktatás bevezetésének gondolatát, amelyet az ALA 1955-i konferenciáján adtak elő, s hasonlókat. Mindenesetre elszigetelt és kivételes esetek ezek és ezért a legnagyobb óvatosságra van szükség, hogy elkerüljük az elhamarkodott következtetéseket. Másrészt egyáltalában nem állíthatjuk, hogy a nyugati könyvtárügy észrevehető vagy lényeges befolyását észlelhetnénk a szocialista országokban. Egyet azonban megállapíthatunk és ilyen vonatkozásban hangsúlyozni akarunk: a szocialista országokban ismerik a Nyugat könyvtárügyét; nemcsak tanulmányozzák, hanem mindenekelőtt nagyobb összefüggéseiben és alaposabban igyekeznek megismerni és megérteni; ezzel szemben a nyugati könyvtárügyben sokszorosan és durván elferdítve és - ami még rosszabb - gyakran naiv értelmezésben vagy olcsó támadások formájában találkozunk a szocialista könyvtárügy néhány jellemző vonásával.

Ha mármost valóban felelősséggel és szakszerűen akarjuk meghatározni a szocialista könyvtárügy jellemző jegyeit, a kapitalista országok könyvtárügyét is alaposan ismernünk kell. Csak így kerülhetjük el, hogy pl. a valójában közös vonásokat tipikusaknak tartsuk, vagy a tipikusakat összetévezzük a közös vonásokkal.

Továbbá arra is szükség van, hogy alaposan megismerjük saját könyvtárügyünknek azokat a jellemző vonásait, amelyek egy nem éppen távoli múltból, a kapitalista társadalmi rendszerből származnak. Itt az újat (jelenlegi fejlődési fokán) és ténylegesen szocialistát meg kell különböztetni a specifikustól, vagyis azoktól a sajátságoktól, amelyek sem a kapitalista államok könyvtárügyében, sem a többi szocialista ország könyvtárügyében nincsenek meg. Azokról a sajátságokról van szó, amelyek a nemzeti hagyományból erednek, fennmaradtak és, amennyiben haladó és pozitív hagyományokról van szó, ezeket célszerű nemcsak megőrizni, hanem esetleg tovább is fejleszteni. Felesleges lenne itt példákat felhozni; sok közülük mindnyájunk előtt ismeretes.

Mindenesetre a hagyományok megismerésében kell lenniük a szocialista könyvtár-

ügy fejlődésével és jellemző vonásaival, mert különben a haladás fékjévé válhatnak.

Végül elengedhetetlenül szükséges a Szovjetunió könyvtárügyének megismerése, amely több mint 40 évvel ezelőtt, a világon elsőként, megkezdte a szocialista állam könyvtárügyére váró feladatok teljesítését. Ott már fejlett formában találunk sok mindennel, ami nálunk még csak csirájában van meg. A Szovjetunió könyvtárügyének tanulmányozása nem korlátozódhatik a jelenlegi helyzetre; meg kell ismernünk - legalább nagy vonásaiban - a szovjet könyvtárügy fejlődését is; gyakran ugyanazokba a hibákba esünk, amelyeket szovjet elvtársaink annak idején szintén elkövettek. A szovjet könyvtárügy azonban a maga egészében - éppen úgy, mint a Szovjetunió kulturális és társadalmi életének minden más jelensége is - mintául szolgál a fejlődésnek azoknak a szakaszaihoz és céljaihoz, amelyek felé a szocializmushoz vezető uton mi magunk is törekszünk; a szovjet könyvtárügy tanulmányozása egyúttal elengedhetetlen feltétele annak a szándékunknak is, hogy bemutassuk és leírjuk a szocialista könyvtárügy lényeges vonásait.

E bevezető gondolatok után most már megkísérelhetjük, hogy választ adjunk arra az alapvető kérdésre, hogy mi az a szocialista és a kapitalista országok könyvtárügye közötti alapvető különbség, amelyből a lényeges ismertető jegyek és a kísérő jelenségek egyaránt levezethetők. Ez a különbség, röviden, nemcsak a könyvtári munkának, hanem valamennyi társadalmi, kulturális és gazdasági tevékenységnek abban a célkitűzésében, abban a végső céljában van, hogy a szocialista országok könyvtárügye a szocializmus és a kommunizmus építését szolgálja. Könyvtárügyünket az jellemzi, hogy résztvesz a társadalom gyökeres átalakításában, támogatja a kapitalizmusból a szocializmusba való áttérést, tevékenyen résztvesz az egyes emberek tudatában és a társadalmi viszonyokban végbemenő alapvető átalakulásban, amelyet a kulturforradalom szóval jelölünk. A múlt első kísérleteiből és csiráiból itt alkotó módon valami újat, pozitívat teremtenek. Ez nemcsak valami, bár világosan megfogalmazott, de távoli cél, hanem egyúttal a szovjet valóságban szemlélhető élő jelen is.

Ha ezzel szemben feltesszük a kérdést: mi a célja és funkciója a nyugati országok könyvtárügyének és egyéb kulturális munkájának, arra az eredményre jutunk, hogy itt egyetlen törekvéssel találkozunk s ez a meglévőnek a védelmezése. Ezekben az országokban arra törekvésnek, hogy fenntartsák a kapitalista társadalmi rendet un. demokratikus vívmányaival, vagyis azokkal a "demokratikus vívmányokkal" együtt, amelyek ma már elvesztették eredeti értelmüket és amelyeket az a társadalmi rend, amely már kimerítette fejlődésének lehetőségeit, a gyakorlatban egyre inkább meghamisít. Éppen az a ma már teljesen felbomlóban lévő burzsoázia árulja el és szentségteleníti meg őket, amelyik annak idején ezeknek az eszményeknek a nevében lépett a hatalom megszerzésének útjára.

A szocialista kultúra és könyvtárügy világos céljai és távlatai - a megoldandó feladatok nagyságát is tekintetbe véve - éppen azért, mivel itt a korábbihoz képest valami újat, pozitívat, jobbat teremtünk, - alkotó és építő optimizmushoz vezetnek. A felmerülő és egyáltalán nem lekicsinylendő nehézségek, amelyeket sem eltitkolni, sem elhallgatni nem akarunk, azért nem szülnek nálunk pesszimizmust, mert pontosan tudjuk, hogy fokozatosan le fogjuk győzni ezeket. A szocializmusban a holnap szükségképpen jobb, mint a tegnap, vagy a ma.

A kapitalizmus könyvtárügyét és egész kulturális életét viszont a perspektí-

vátlanság és pesszimizmus jellemzi; ennek az oka abban van, hogy itt nem pozitív célok megvalósításáról van szó, hanem a fennálló rend védelmezéséről. Ez a pesszimizmus szükségképpen egyre mélyebb lesz, mivel a jelenben felmerülő nehézségek a jövőben inkább növekszenek, semmint csökkennek. Ezt a helyzetet jellemzi a könyvtárügy speciális területén az a fölöttébb jellegzetes cikk, amely a múlt évben jelent meg Robert L. COLLISON angol író tollából.^{3/} Szerző itt először is azzal a jelenséggel foglalkozik, hogyan akadályozzák közvetve a közélet választott képviselői a könyvtárak tevékenységét a költségvetési hitelek korlátozásával. Azt írja ezután: "A könyvtáros számára nagy megrázkódtatás, mikor először tapasztalja, hogy a könyvtárat igazgató - szakemberekből és üzletemberekből álló - bizottság nem egészen osztja azokat a könyvtárvezetési elveket és eszményeket, amelyeknek értékét pedig már régen elismerték. Amikor pedig megállapítja, hogy egy bizonyos eszményképhez való ragaszkodás, amely ezeknek az embereknek választói beszédeiből egyre kicsendül, tisztára szinlelt volt, kénytelen felvetni maga előtt azt a kétsős kérdést: miért vannak egyáltalában könyvtárak? és: ő maga miért lett könyvtáros?"

Jellemző, hogy szerző a kibontakozás útját nem a közélet mai képviselőinek a félreállításában, vagyis magának a társadalmi rendnek a forradalmi átalakításában látja (és ezért, véleményünk szerint, ezen a területen pesszimista marad), hanem a megoldást a könyvtárosoknak a közéletben való nagyobb és aktívabb részvételében, vagyis a közvetlen politikai tevékenységben látja.

Abból a körülményből, hogy a szocialista könyvtárügynek világos célja van, s ez a cél: egy új, igazságosabb, szocialista társadalom felépítésében való aktív részvétel, - következik a szocialista könyvtárügy egyik lényeges alapvető vonása: a humanizmus, az a törekvés, hogy az embernek álljon a szolgálatába. Éppen a szocialista könyvtárügyben éri el csúcspontját az a folyamat, amely az érdeklődés súlypontjának a könyvről, annak feldolgozásáról és megőrzéséről az ellenkező pólusra, vagyis az emberre, az olvasóra való áttevődésében áll. A könyvtárak nyilvánosságának gondolata, amely a jelenkor kezdetétől - az egyre szélesebb rétegeknek a kultúra területére való behatolásával együtt - fokozatosan érvényre jut, még a legnagyobb könyvtáraknak is messzemenő demokratizálásában éri el csúcspontját, ahogy az pl. - a lenini gondolatok megvalósulásaként - a moszkvai Lenin Könyvtár külön ifjúsági osztályának megnyitásával szimbólikusan is kifejezésre jut. Ma már a könyvtári munka valamennyi ágát az ember, az egyre szélesebb olvasói rétegek felé való fordulás jellemzi, - akiket nemcsak éppen beengednek a könyvtárakba, hanem akiket most már aktív olvasókká nevelnek. A multban gyakran lebecsült és elhanyagolt olvasószolgálat, az olvasónak való segítségnyújtás lett az egész könyvtári munka gerincévé. Az olvasó ma már nem mellékes tényező, hanem az egész könyvtári munka középpontjába került. Nem véletlen, hogy a szocialista államok könyvtárai az olvasói katalógus gondolatát nemcsak felvetették, hanem meg is valósították. A nyugati könyvtári körökben éppen ez a katalógus szolgál ürügyül a szocialista könyvtárügy ellen intézett támadásokra; azt állítják, hogy ezzel a könyvtáros sérti az olvasó jogait és korlátozza a szabad válogatást. Holott az olvasói katalógus lényege és célja valójában az a törekvés, hogy az olvasónak az irodalom kiválasztásánál

3/ COLLISON, Robert L.: D'examen de conscience du bibliothécaire. (A könyvtáros önvizsgálata.) - Bulletin de l'Unesco à l'Intention des Bibliothèques. 12.vol. 1958. 7.no. 153-155, 165 p. Könyvtári Figyelő, 1959. 2.sz. 8-13.p.

segítséget nyújtson, figyelmét ne terhelje meg elavult irodalommal és egyidejűleg megakadályozza, hogy a katalógus például az emberi méltóságot sértő kiadványokat, tehát fasiszta, militarista és szennyirományokat propagáljon. Egyébként is az olvasói katalógus és a szolgálati katalógus között közvetlen kapcsolat van; az újabb irodalom és a javított, illetve teljesebb kiadások címleírásától megfelelő utalók vezetnek a szolgálati katalógusban lévő régebbi irodalom és korábbi kiadások címleírásához. A szolgálati katalógus hozzáférhető mindazok számára, akik eziránt a régebbi irodalom iránt érdeklődnek. A nyugati könyvtári szaksajtó olvasói katalógusainkról szóló egyes cikkei, szinte azt a gyanút keltik, hogy nálunk a szolgálati katalógus minden egyes fiókja előtt egy-egy állig felfegyverzett rendőr áll és szigorúan őrködik afelett, nehogy valakinek eszébe jusson, hogy a szolgálati katalógusban megkeresse mondjuk Aquinoi Tamás "Summa theologiae" című művét vagy Eisenhower-nek a katonai költségvetés feltétlenül szükséges felemeléséről, vagy éppen az újabb atom- hidrogén-robbantási kísérletekről tett legutóbbi nyilatkozatát. Az kétségtelen, hogy mi az ilyen irodalmat nem tartjuk nyilván az olvasói katalógusban, azonban hangsúlyozni kívánjuk, hogy a nyugati államférfiaknak a leszerelés, a békés verseny és együttélés érdekében tett minden egyes nyilatkozatának viszont - függetlenül az illető személyétől - a legnagyobb örömmel biztosítjuk a legjobb helyeket olvasói katalógusainkban. Az olvasói katalógus pártossága ugyanis egyáltalán nem azt jelenti, hogy mi valamely politikai párt által kiadott irodalom kiválogatására korlátozzuk az anyagot, hanem azt, hogy tudatosan az igazság, a haladás és az igazi szocialista humanizmus pártján vagyunk. Az igazi humánum magas eszményeivel ellentétben álló írásokat olvasóinknak természetesen nem ajánlhatjuk, de könyvtáraink állományában gondosan megőrizzük. A jövőben ezek beszédes bizonyosságai lesznek annak, kinek az oldalán állt az igazság. Az olvasói katalógusból, annak feladataiból és általában közvetlen, vagy közvetett olvasószolgálati gyakorlatunkból nyilvánvalóvá válik, hogy az ember szolgálatát mi nem úgy értelmezzük, hogy akármilyen igényt feltétlenül ki akarjunk elégíteni. Nem valljuk Batának, az egykori csehszlovák "cipőkirálynak" elveit, aki így fogalmazta meg jelmondatát: "Aki a mi vevőnk, az a mi urunk!"

Az olvasószolgálatnak kimondottan nevelői jellege van. Bár a könyvtáraknak ezt a nevelői funkcióját legszembetűnőbben a közművelődési könyvtáraknál láthatjuk, a tudományos és szakkönyvtárakat sem lehet és nem szabad ebből a munkából kizárni. Még ha szakirodalomról van is szó, egyáltalán nem közömbös, hogy a szocialista szakember milyen forrásokból meríti műveltségét és szaktudását. Anélkül, hogy túlértékelnénk a könyvtárosoknak a szakemberekre gyakorolt hatását (pl. a főiskolákon, vagy a tudományos intézetekben), úgy hiszem mégis leszögezhetem, hogy a könyvtárosoknak igenis része van abban, ha a szakemberek régi, kizárólag a nyugati szakirodalomra beállított nemzedéke lassacskán a szovjet szakirodalomból is merit. Nemcsak bizonyos nyelvi akadályok leküzdéséről van itt szó, hanem a tudományos munka új stílusának, új módszereinek jelentkezéséről.

A könyvtárak nevelői feladatai vezetnek el bennünket a szocialista könyvtárügy másik jellemző vonásához: a marxizmus-leninizmus tudományos világnézetén alapuló tudatos pártossághoz. Miért hangsúlyozom mindenekelőtt a tudatos pártosságot? Mivel a kapitalista országokban éppen a nyugati könyvtárügy képviselői hirdetik a könyvtárügy pártatlanságának és "párton felüliségének" az elméletét. Általánosan ismert főképpen Pierre BOURGEOIS-nak, a svájci könyvtárügy egyik ve-

zető képviselőjének és az IFLA egykori elnökének a kérdésben elfoglalt álláspontja.^{4/}

Valójában sehol a világon nincs igazi pártatlanság; mindig csak látszólagos és tudatosan vagy legjobb esetben öntudatlanul színlelt állást-nem-foglalásról van szó. A könyvtárak, melyeknek küszöbén egyáltalán nem némul el a vita, mint társadalmi intézmények természetesen sem a múltban nem állhattak, sem a jelenben nem állhatnak félre az állásfoglalástól. Az eszméknek a könyvekben kifejeződő harca a gondolkodó főkből is lejátszódik, mégpedig az olvasókéban épp úgy, mint a könyvtárosokéban. Ebben a harcban a könyvtárak, minthogy létük az uralkodó osztálytól függ, akár akarják, akár nem, mindig a fennálló társadalmi rend oldalán állnak, amely a saját maga számára hívta létre őket.

Ahogy a középkori kolostori könyvtárak egyházi érdekeket és célokat szolgáltak és ahogy már a feudális társadalom is értett hozzá, hogy saját művelődési központokat és könyvtárakat teremtsen, amelyek őt nemcsak külsőleg képviselték, hanem egyidejűleg, tevékenységük jellegével és tartalmával érdekeinek is megfeleltek, - a polgári társadalom és a kapitalista társadalmi rend is megteremtette saját érdekeit szolgáló könyvtárait, amelyeknek az a feladata, hogy hozzájáruljanak az adott társadalmi rend megerősítéséhez. Értelmetlen dolog volna, ha valamely társadalom költséges intézményeket létesítené és tartana fenn, amelyek érdekeivel szemben lagymatag és közömbös magatartást tanúsítanának és a társadalmi összeközésektől távolállva magukat elszigetelnék. Hogy például mennyire hamis a valóságban a svájci könyvtárügy állítólagos pártatlansága, az világosan kitűnik abból a figyelemre méltó körülményből, hogy a svájci könyvtáros folyóiratnak (a svájci könyvtáros egyesület hivatalos orgánumának) ugyanabban az évfolyamában, amelyben BOURGEOIS urnak a pártatlanság kérdésében elfoglalt állásponjáról olvashatunk, felhívást tettek közzé a magyar politikai emigránsok támogatását szolgáló pénzüsszegek gyűjtésére. Az egyesület elnökének, dr. Leo ALTERMATT-nak, a svájci könyvtáros egyesület 1956/57-es évi tevékenységéről szóló beszámolója is az 1956-os magyar események egyoldalú politikai értékelésével kezdődik. (Vö. Nachrichten-Nouvelles. 33.Jg. 1957. 132.p.) Félreértések elkerülése végett hangsúlyozni kívánjuk: nem azt kifogásoljuk ebben az esetben, hogy a svájci könyvtárosok egy ilyenféle, kimondottan politikai állásfoglalással egyértelműen emellé a párt mellé állnak, amely az 1956-os magyarországi események alkalmával a nép és a szocializmus ügye ellen lépett fel. Ez az egyértelmű politikai állásfoglalás pusztán alkalmat ad arra, hogy óvást emeljünk az ellen, hogy miközben a szerzők nemcsak színlelik a könyvtárak és könyvtárosok pártatlanságát és politikamentességét, hanem ezt a láptételként ünnepélyesen ki is hirdetik, a szocialista országok könyvtárosaitól viszont el akarják vitatni a jogot, hogy a népi demokratikus Magyarországnak azok mellett a könyvtárosai mellett foglaljanak állást, akiket nem csábítottak el a hazug jelszavak és akik hűek maradtak a nép és a szocializmus ügyéhez. Az amerikai könyvtáros szaksajtóban megjelent nyilatkozatok és cikkek egész sora is azt bizonyítja, hogy az amerikai könyvtárosok nagyon is tisztában vannak hivatásuk politikai jellegével és pártosságával, hiszen egész nyíltan azt az álláspontot képviselik, hogy a könyvtárosok egyáltalán nem tarthatják magukat távol a jelenkor kül- és belpolitikai konfliktusaitól és vitáitól, s ugyanakkor természetesen több-

4/ Nachrichten-Nouvelles. 32.Jg. 1956. 1-13.p.

ségükben azoknak az oldalán állnak, akik az amerikai létről és társadalomról vallott felfogást védelmezik, azt igyekeznek szépíteni és terjeszteni.

Erre nézve az amerikai szaksajtóból egész sereg beszédes példát hozhatnánk fel; közülük itt csak három, különösen jellemző és tipikus példát említek meg. A Library Journal című folyóirat 1955-ös évfolyamának 8. számában jelent meg "Citizens too" (Polgárok is) cím alatt M.A. MILLER-nek egy cikke. A szerző egyenesen rámutat arra, hogy a városok és községek, önkormányzatuk keretei között, és az állam is a maga egészében, számtalan olyan probléma előtt állnak, amelyekkel szemben a könyvtáros nem maradhat semleges és nem állhat félre, mivel éppen az a feladata, hogy közreműködésével segítse megoldani ezeket a kérdéseket. A szerző három égető problémát említ; ezek: a négerek gyalázása, a MacCarthizmus és a hírhedt "comic"-ok. Az amerikai könyvtárosok többségének és a szaksajtóban tükröződő könyvtárosi közvéleménynek dicséretére legyen mondva, hogy a könyvtárosok az említett kérdésekben az amerikai társadalomban a haladó tendenciák oldalán állnak. Ezt részben, ha nem is maradéktalanul, az a körülmény magyarázza, hogy mint ahogy nem igen beszélhetünk "kapitalista" könyvtárügyről, hanem csak a kapitalista országok könyvtárügyéről, éppen így nem lenne helyénvaló "kapitalista" könyvtárosokról, vagy pláne a könyvtárosokról mint "kapitalistákról" beszélni. A világnak csaknem valamennyi államában az a helyzet, hogy - a könyvtárosi hivatás vonzóereje és mindnyájunk előtt ismert előnyei mellett - a könyvtárosok fizetés szempontjából hátrányos helyzetben vannak.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy a könyvtárosok, ha nem is kimondottan rosszul fizetettek, de semmiképpen sem tartoznak a jól megfizetett hivatást gyakorlók közé. Az értelmiség bizonyos rétegeinek a - hogy úgy mondjuk - proletarizálódása jelenségével állunk itt szemben. Ez a folyamat - amelyben a kapitalista társadalom durva aránytalanságai jutnak igen jellemző módon kifejezésre - ezeket a rétegeket ugyyszólván önként a kapitalizmus kinövésével elleni óvatosságot, de azért állandó ellenállásra ösztönzi és egyidejűleg a demokráciának a kapitalista társadalmi rend által megszenteltségtelenített és lejáratott eszményei iránti rokonszenvet ébreszti fel bennük. Mint látjuk tehát, egyáltalán nem az állást-nem-foglalás, a pártatlanság és a semlegesség jelenségével van itt dolgunk, hanem éppen ellenkezőleg a társadalmi problémák megoldásában való aktív részvétel igényével. Az említett esetekben a haladás ügye mellett való állásfoglalással találkoztunk.

Más azonban a helyzet, ha külpolitikai problémákról van szó. Ez esetben már nem az amerikai társadalmon belüli részletproblémákkal van dolgunk, hanem az un. amerikai életformának, vagyis a kapitalista társadalmi rend legtisztább kikristályosodásának kimondott védelmezésével és propagálásával. Henry JAMES amerikai könyvtáros 1955-ben külföldi amerikai könyvtárakat látogatott Európában és Afrikában, és benyomásait az amerikai könyvtáros közvélemény számára egy "To win friends" (Barátokat nyerni) c. cikkben foglalta össze.^{5/} Először is az angol és francia könyvtárak működését jellemzi, és tevékenységüket hosszulejratu és politika-mentes kulturális és nevelői munkának nevezi. Az Európában, Ázsiában és Afrikában működő amerikai könyvtárak céljai és módszerei más jellegűek: az alapvető célkitűzés azonban azonos: minden erőt mozgósítani az amerikai politika támogatására és felébreszteni az Egyesült Államok vezető szerepében való hitet.

Az amerikai politikának és amerikai életformának ettől a propagálásától csak egy lépés a szocialista államok könyvtárügyének nyílt vagy álcázott megtámadása; ez a támadás pedig éppen e könyvtárügy politikus és pártos jellege ellen irányul. Az ALA 1957-es évi konferenciáján L.M. MORSCH asszony referátumában az amerikai könyvtárak nemzetközi kapcsolataival foglalkozott. Kijelentette: sok amerikai könyvtáros meg van nyugodva afelől, hogy általában elismerik azt a könyvtári filozófiát, amely szerint a könyvtáraknak pusztán nevelői funkciói vannak, és a tájékoztatás, valamint a szórakoztatás szolgálatában állnak. Ezzel szemben vannak olyan országok, ahol a könyveket eszközként (tools), még pedig az állam eszközeként használják fel. És nemcsak az emberek tökéletesítése, vagy egy adott témáról való tájékoztatás érdekében, hanem azért is, hogy az olvasó csak azt olvassa, amit a hatalom birtokosai előírnak. "Most olvastuk az egyik ilyen országban megjelent könyvtáros-főiskolai tanácskönyv bírálatát; e könyv szerint minden könyvtárban két katalógusra van szükség: az egyiket szabadon használhatják a könyvtár olvasói, s ez csak a szabadon terjeszthető műveket tartalmazza; emellett van egy másik katalógus is, amelyhez csak kivételes esetekben és kizárólag kutatási célokból lehet hozzájutni."^{6/} Minthogy röviddel e nyilatkozat előtt jelent meg Csehszlovákiában CEJPEK és KÁBRT "Uvod do knihovnictví" (Bevezetés a könyvtárügybe) c. tankönyve, amelyet a Library of Congress gyarapodási katalógusában ismertettek ilyesféle hangnemben, - feltehető, hogy erről a kiadványról van szó. Ez az eset is mutatja, hogy MORSCH asszony mennyire nem érti az olvasói katalógus lényegét, feladatait és jelentőségét.

Az amerikai könyvtárak egyébként lényegesen egyszerűbb helyzetben vannak: egyáltalán nem korlátozzák a fasiszta, neofasiszta és militarista könyvek olvasását, másrészt viszont nem jönnek "kisértésbe", hogy a marxista és kommunista irodalmat hozzáférhetővé tegyék, - egyszerűen azért, mivel könyvállományukban ilyen anyag rendszerint egyáltalán nincs is.

Ebből a látszólag pártatlan szemszögből indul ki annak az egyébként feltehetően jóhiszemű bírálatnak a bevezetése, amelyet Horst KUNZE "Bibliotheksverwaltungslehre" c. könyvéről közölt Olaf KLOSE a "Libri" c. folyóiratban. A bírálatnak ez a része egyben jellemző példája a könyvtári munka pártosságáról és politikai jellegéről való naiv nézeteknek. Igazán nem tudom, hogy akarja bebizonyítani a bírálat szerzője azt az egyébként igen óvatosan megfogalmazott nézetét, hogy a fasiszta tudományos könyvtárak területét érintetlenül hagyta. Hiszen közismert, hogy a tudományos könyvtárakat megtömték nemzeti szocialista és fasiszta irodalommal és e könyvtárak is ezeknek váltak a propaganda-eszközévé. Vajon merészelhetek volna-eekönyvtárak szocialista és más tiltott irodalmat kölcsönözni és propagálni? Még ma is százával és ezrével tudok mutatni a prágai Egyetemi Könyvtár állományában olyan tudományos és művészeti könyveket, amelyekre rá van nyomtatva a jellegzetes figyelmeztetés. S ezeknek a könyveknek a többsége a világirodalom remekei közé tartozik! Honnan származott a hirhedt fasiszta biztonsági szolgálatnak az a hatalmas könyvraktára, amelyet államunk területén fedeztek fel? Ebben a könyvraktárban, amely a szocialista irodalom termékeit tartalmazta, sok ezer könyv viselte magán valamelyik tudományos könyvtár pecsétjét. S valószínűleg nem ez volt az egyetlen ilyen jellegű könyvraktár. A könyvtáraknak is megvolt a maguk szerepe annak a katasztrófának az előkészítésében, amelynek következményei végső fokon őket magukat is érintették.

S ahogy KLOSE nem látja a könyvtárak valódi szerepét a nemzeti szocializmus korszakában, éppugy nem látja - vagy inkább nem akarja látni - milyen tudatos (vagy öntudatlan) szerepet visznek napjainkban a nyugat-német könyvtárak és könyvtárosok - KLOSE-t sem véve ki - a fasizmusnak, bár új formában történő, de egyre nyilvánvalóbb ujjaélesztésében.

A történelemben semmi sem ismétlődik teljesen azonos formában. A régi, hitelét vesztett fasizmus bizonyos formái ma már nem szalonképesek, de a lényeg azért ugyanaz maradt. Mindenesetre - ahogy ez a szóban forgó cikkben is történt - új és vonzóbb a "szabad világ"-ban jelenleg használatosabb szavakba és kifejezésekbe öltöztetik. De álruhájában sem tudja elrejteni a fasizmus lólábát; csálhatatlan ismertetőjele: a szocializmus és az azt megvalósító és annak hatalmát megtestesítő Szovjetunió iránti gyűlölet. S ezt a lólábát az egyébként nyugati eleganciájú Olaf KLOSE sem tudja előlünk elrejteni.

Hogy miért időztünk hosszabban a pártosság kérdésénél? Mert ez a leghomályosabb szándékosan elködösített kérdés, - mert a szocialista könyvtárügyet éppen ezen a területen támadják leginkább a nyugati könyvtárügy ún. pártatlanságának és állítólagos pártonfelüliségének hamis és teljesen képmutató hadállásaiból. A probléma közelebbi megvizsgálása csak megerősített bennünket abban, mennyire igazak azok a lenini tanok, amelyek az irodalom pártosságáról, az iskoláknak, a sajtónak és a kulturális felépítmény más szektorainak - így természetesen a könyvtáraknak is - a pártosság szempontjából való hatóerejéről szólnak. A kapitalista államok könyvtárügye és a szocialista könyvtárügy közötti különbség egyáltalán nem abban van, hogy az egyik pártatlan, a másik pedig pártos, hanem sokkal inkább abban, hogy a nyugati könyvtárügy elködösített és olykor öntudatlan pártosságával szemben mi tudatosan pártosak vagyunk, és hogy - ami a legfontosabb - a régi világ és társadalom mellett való állásfoglalással szemben mi a marxista-leninista világnézet igazsága mellett tudatosan foglalunk állást.

A szocialista könyvtárügyben fontos a más kulturális intézményekkel közösen megvalósítandó szerepet kapnak a könyvtárak a kulturforradalom nagyobb távlatu folyamatában; ezzel áttörik azt a látszólagos, vagy egyelőre esetleg még nem szívesen feladott elszigeteltséget, amelyben eddig vesztegeltek és az ideológiai front első soraiba törnek. Ha a könyvtárosok el akarják sajátítani azt a képességet, hogy másokat tanítsanak, elsősorban maguknak kell tanulniok; ha meg akarnak győzni másokat elsősorban maguknak kell meggyőződniök az igazságról, s maguknak is lelkesedniök kell azért az ügyért, amelyért másokban fel akarják ébreszteni a lelkesedést. Éppen ezért a marxizmus-leninizmus tanulmányozása, a marxista-leninista világnézet és módszertan elsajátítása nem annyira a szaktanulmányok kiegészítését jelenti, hanem alapul és kiindulási pontul szolgál. Csak a marxizmus nyújt szilárd támpontot az irodalom kiválasztásához és feldolgozásához, az olvasók egyre szélesebb és műveltebb rétegei között az irodalom terjesztéséhez. A marxista módszer jelentős hatást gyakorol az egész könyvtári munkára; ez a gyakorlati, de különösen az elméleti munkában jut kifejezésre.

A szocialista könyvtárügy egy másik jellemző vonása a könyvtárügy egyenletes fejlődése. Ez több területen kifejezésre jut és közvetlenül levezethető a szocialista társadalom fejlődésének alapvető törvényeiből. Ahogy a szocializmus egyik célja a város és a vidék közötti különbség megszüntetése, ugyanugy a város és a vidék könyvtárügye közötti különbség fokozatos kiegyenlítődése és az egyenletes fejlődés is a szocialista könyvtárügy egyik jellegzetes vonása. Közismert tény, hogy még a

legfejlettebb kapitalista államokban is, mint pl. Franciaországban, vagy az Egyesült Államokban, kifejezett ellentét van a nagyobb városok könyvtárai és a vidéki könyvtárak fejlettségi fok között, mivel - mint tudjuk - ezekben az országokban a vidéki lakosságnak egyáltalán nincs is lehetősége, hogy könyvtárba járjon és az a kevés könyvtár is, amelyik vidéken működik, igen alacsony színvonalon áll. Ezzel szemben a szocialista államok különös figyelmet szentelnek éppen a vidéki könyvtárak tervszerű fejlesztésének, mivel a szakismeretek növelése, a műveltségi és kulturális színvonal emelése a falu szocialista fejlődéséért folyó harcban igen jelentős tényező.

Nemcsak az a kérdés, milyen sűrű legyen a falusi könyvtárak hálózata; e könyvtárak munkájának minőségéről van itt szó, vagyis annak biztosításáról, hogy e könyvtárak ezreiben, amelyeknek legnagyobb része mellékfoglalkozású könyvtáros vezetésével áll, biztosítsák a megfelelő színvonalú könyvtári munkát. A fölénk rendelt könyvtáraknak és ezek főhivatású könyvtárosainak módszertani segítsége a többi között - a szocialista könyvtárügy egyik jellegzetes vonása s egyúttal a szocialista könyvtári hálózat megvalósulásának szükséges előfeltétele és biztosítója. Fejlettebb viszonyok vannak e téren a Szovjetunióban, ahol a falusi könyvtárak egy részét is főhivatású könyvtárosok vezetik. Jellemző az is, hogy ott a magasabb könyvtári iskolákon, sőt könyvtáros főiskolákon végzett könyvtárosoknak is nagy része önként jelentkezik valamelyik falusi, vagy kolhoz-könyvtárban végzendő szolgálatra. Joggal várhatjuk, hogy nálunk is hasonló fejlődésnek leszünk a tanúi.

A könyvtárügy fejlődésének egyenletessége jut továbbá kifejezésre mindenütt, ahol a szocialista nemzetiségi politika szellemében fel kell számolni valamilyen nagyobb nemzeti vagy állami egység fejlődésében mutatkozó, még a múltból származó egyenletlenségeket. A Szovjetunió egyes köztársaságaiban, autonóm köztársaságaiban és autonóm területein, valamint távoli, de már betelepített területein is a könyvtári hálózatok kiépítésében és fejlesztésében olyan folyamatnak vagyunk tanúi, melynek nincsen párja egyetlen ország könyvtárügyének történetében sem. A múlt év augusztusában Irkutszkban könyvtáros kongresszus volt, amelyen Szibéria és a Távols-Kelet husz területéről, körzetéből és autonóm köztársaságából 400 könyvtáros vett részt. Hogy milyen jelentős szerepe van a könyvtárosoknak és milyen eredményes munkát végeznek, az többek között abból a figyelemre méltó tényből is kiviláglik, hogy az említett területeken minden második lakos könyvtári olvasó.

A szocialista könyvtárügy fejlődésével függ össze egy másik ismertető jegy, a könyvtárügy és általában a könyvtári munka fejlődésének tervszerűsége. A kapitalista országok könyvtárügyének öncéluságával szemben - ahol különösen a szakkönyvtárak és a bibliográfiai szolgáltatások - az elméleti és humán területek és kérdések egyidejű elhanyagolásával - teljesen egyoldalúan a magánvállalatok gyakorlati szükségletei kielégítésének állnak a szolgálatában, - a szocialista országok könyvtárügye a gazdasági és politikai főfeladatokkal összhangban fejlődik.

A gazdasági és társadalmi élet egész fejlődését átfogó, sok évre szóló távlati tervek a szocialista és a szocializmust építő országokban a könyvtárügy tervszerű fejlődésének is irányelvei és megszabják azoknak a fő- és mellékfeladatoknak a jellegét, amelyeket a könyvtáraknak a fejlődés adott szakaszaiban céltudatos munkával teljesíteniök kell. A párt és a kormány a gazdasági és kulturális élet valamennyi területén figyelemmel kíséri a tervteljesítés munkáját, mivel ezek adják meg az irányt és ezek határozzák meg a könyvtárak fejlődését. Készült a Könyvtári Független digitális szálózatán. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2016-ban; az egyes könyvtárakat

csakugy, mint a könyvtárügyet a maga egészében, kizárólag a tervteljesítésben elért konkrét eredmények alapján bírálják el és értékelik. A tervszerűség, vagyis a rendszeres munka és a meghatározott, konkrét feladatok teljesítésére való törekvés hatja át egyre inkább a könyvtári munkát, a könyvtári szolgálat különböző ágait és minden egyes könyvtárost.

Az egységes célkitűzést és tervszerű munkát az teszi lehetővé, hogy a könyvtárak legnagyobb része állami intézmény. Mint tudjuk, a kapitalista államokban, a legnagyobb állami és közigazgatási gyűjtemények kivételével, a könyvtáraknak mintegy 80 százaléka nincs állami tulajdonban. Épp így a bibliográfiák is - a nemzeti bibliográfiát is beleértve (még ha ezt némely országban maguk a könyvtárak dolgozzák is fel) - kiadói egyesületektől függenek, vagy pláne magánvállalatok kezében vannak (ez a helyzet pl. az amerikai "Cumulative Book Index" esetében, amely a New-York-i Wilson Company kezében van).

A szocialista állam ezzel szemben, létrejöttének első napjától kezdve, magára vállalja a könyvtárak és a bibliográfiák ügyének teljes felelősségét. Szimbólikus jelentősége van ebből a szempontból a szovjet kormány rendeleteinek és a népbiztosok tanácsa határozatainak, amelyeket közvetlenül a Nagy Októberi Forradalom után bocsátottak ki és hajtottak végre. Intézkedtek a magánkézben és félig magánkézben lévő könyvtárak biztonságba helyezéséről, a könyvtári hálózat kiépítéséről, továbbá meghatározták a bibliográfiai feladatokat.

Ezek a rendeletek Lenin nevéhez fűződnek és így teljes joggal nevezhetjük őket lenini rendeleteknek, nemcsak azért, mert Lenin aláírásával vannak ellátva, hanem mindenekelőtt azért, mert Lenin gondoskodott kiadásukról és szerkesztésükben maga is személyesen résztvett.

Sok más munkájában és nyilatkozatában is hangsúlyozta Lenin a könyvtáraknak a szocialista államban való nagy jelentőségét és a rájuk háruló feladatokat, mikor a politikai forradalom nagy eseményei után hozzálátott a hétköznapiok sok türelmet és szorgalmat igénylő munkájához, a látszólag "aprólékos" munkáktól kezdve - amelyek mellékesen megjegyezve, éppen a könyvtári munkára nézve olyan jellemzők és fontosak - egészen a kulturforradalom véghezviteléig.

Hasonló módon valósul meg a népi demokratikus államokban, az államosítással párhuzamosan, a félig nyilvános és félig magánkézben lévő könyvtárak nyilvános könyvtárakká való átalakítása. Így került többek között sok ezer kötet könyv az egykori főúri és kolostori könyvtárakból az olvasók kezébe. Milyen csekély ezekhez viszonyítva azoknak a fasiszta, militarista és a szennyirodalmat jelentő könyveknek a száma, amelyeknek a használata korlátozott és amelyek - mint láttuk - oly sok "gondot" okoznak a nyugati könyvtárak könyvtárosainak.

Hangsúlyozni szeretném még a kulturális örökségről való gondoskodást, amely szintén igen jellemző a szocialista államra. A szocialista állam védi és megmenti a pusztulástól a mult páratlan kulturális kincseit; megóvja őket elsősorban az elhurcolástól, az országból való kivitelétől és a spekulációs célokra való felhasználástól. Mindnyájan tanulj vagyunk annak, hogyan hurcolják el mostanában rendszeresen Nyugat-Európából az európai kulturális kincseket és hogy exportálják őket Amerikába, ahol azután az értékes könyvek nemcsak a nyilvános könyvtárak állományába kerülnek, hanem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2010-ben

el. Ezt a tényt - mel-

Mint az államigazgatásban, a könyvtárak igazgatóságában is olyan fejlődési folyamat megy végbe, amely a központi irányítás mellett bizonyos decentralizáció irányába halad; egyre növekszik a nép választott képviselőinek, a szakavatott tanácsadó szervezeteknek és a könyvtárat használók képviselőinek részvétele a könyvtárügy és az egyes könyvtárak igazgatóságában. E decentralizáció következtében egyúttal a könyvtárosok illetékessége és mindenekelőtt felelőssége is növekszik.

Azonban azt is hangsúlyozni kell, hogy nem állami könyvtárak is vannak, sőt újak is keletkeznek. Tanulni lehetünk annak, hogyan jönnek létre páratlanul nagy számban egészen új típusú nem állami könyvtárak, főképpen a tömegszervezetek, elsősorban a szakszervezetek és pártszervezetek, az ifjúsági szövetségek, számos kulturális és egyéb érdekképviseleti szerv és főképp a mezőgazdasági termelőszervezetek keretében. Végül még egyet ne felejtünk el: a Szovjetunióban és a népi demokratikus országokban a műveltség színvonalának emelkedését az a körülmény is jellemzi, hogy ezekben az országokban a magánkönyvtárak száma és nagysága állandóan növekszik. Wilhelm MUNTHER az amerikai könyvtárügyről szóló elemzéséből ("American librarianship from the European eagle") az Amerika és Európa közötti különbséget többek közt abban látjuk, hogy Európában a magánkönyvtáraknak Amerikában szinte teljesen ismeretlen hagyománya van. Nyugaton mindenesetre nagyobb részt a középosztály és főképp az értelmiség könyvtáraitól van szó. A szocialista országokban napjainkban valami más történik: itt a széles néprétegek és főleg a munkás családok birtokában lévő magánkönyvtárak kialakulásának vagyunk egy idő óta tanúi. Míg Amerikában a könyveknek és a közművelődési könyvtáraknak a televízióval, a rádióval, a boulevard- és szennyirodalommal való kevéssé örvendetes versengése azt eredményezte, hogy hivatalos statisztikák szerint is egy amerikai lakos évenként átlagosan legfeljebb egy - többnyire közművelődési könyvtárból kölcsönvett - könyvet olvas el, - nálunk a közművelődési könyvtárak és a dolgozó ember tulajdonában lévő magánkönyvtárak között alakult ki komoly, de éppen ezért örvendetes verseny.

Az alacsony könyvtárak és a kielégítő kereseti viszonyok következtében nálunk ma már nem probléma valakinek egy-egy érdekes vagy fontos könyv beszerzése. Egyetlen akadálya ennek a Szovjetunióban és a népi demokráciákban is az, hogy a legkevesettebb könyvekből sajnos még mindig nem tudják ellátni a könyvpiacot a szükségleteknek valóban megfelelő példányszámmal.

A szocialista könyvtárügy felsorolt jellemző vonásai, a pártosság és a tervszerűség, valamint az a tény, hogy a könyvtárak nagyobb része valamilyen nagyobb állami egység keretében dolgozik, a könyvtárügyön belül olyan jelenségre vezetett, amit a könyvtárak és a többi kulturális intézmény, az egész tudományos és kulturális világ közötti összetartozás érzésének szeretnék nevezni.

Ezzel szemben Nyugaton (és a kapitalista multban nálunk is) a könyvtárügynek a többi életszférától, különösen a jelen eseményeitől való elszigetelődésének tendenciáival találkozunk. Azt látjuk itt, hogy nagyon csekély mértékben foglalkoznak a gyakorlati és elméleti feladatokkal; a könyvtárügynek ez az önállósulása ilyen körülmények között öncélúvá válással fenyeget. Nem csoda, hogy a könyvtárügy a közvéleményben nem valami nagy tiszteletnek örvendő és hogy a nyugati országok könyvtárosai gyakran panaszkodnak a közélet képviselőinek a könyvtárügy iránt tanúsított érdektelenségéről, sőt

hez való tartozásnak az a tudata is, amelyet fentebb említettünk, az egyes könyvtárak és a különböző tipushoz tartozó könyvtárak, többek között a közművelődési és a tudományos könyvtárak együttműködéséhez, továbbá a könyvtárügynek a többi tudományos és kulturális intézménnyel való együttműködéséhez vezet. Annak is tudatában vannak a könyvtárak, hogy itt olyan közös társadalmi feladatokról van szó, amelyeket a kulturális és közélet egyetlen intézménye vagy szektora sem tudna a többi intézmény segítsége nélkül megoldani. Ez az álláspont, amely természetesen a könyvtári részletproblémák elbírálásánál is döntő, teszi lehetővé a kérdések sokkal jobb tudományos megoldását. Ez jut kifejezésre abban, hogyan bírálják el a művelődéstörténet és világtörténet szélesebb keretei között, valamint saját népünk történetében a könyvtárügy fejlődésének történetét, továbbá a jelen korban a könyvtári munka egyes ágait. Elég emlékeztetünkbe idéznünk, milyen szűklátókörűen, a mélyebb összefüggések tekintetbevételével, mutatták be eddig a könyvnyomtatás feltalálását, vagy a könyvtárak nyilvánossá válását. A könyvtárak és a könyvtárügy történetéhez kétségtelenül sok adatot hordtak eddig össze; azonban arra is szükség lenne - amint ezt ma már világosan látjuk - , hogy az adatok kölcsönös összefüggése és a társadalmi fejlődés törvényszerűsége szempontjából nézve hozzájárassunk a történelem igazi értelmezéséhez, az okok és okozatok felfedezéséhez. Nem kisebb távlatok nyílnak meg a könyvtári munka egyik - mint említettük - eddig elhanyagolt ága, az olvasószolgálat előtt is, ha az olvasóval való együttműködést és ennek problematikáját magasabb szempontból, a marxista alapon álló neveléslélektan szempontjából nézzük.

S ezzel a szocialista könyvtárügy egy újabb ismertetőjegyéhez érkeztünk, amelynek első jelentkezése már nálunk is észrevehető és amelyet a szovjet könyvtárügyben találunk meg már fejlettebb formában: ez pedig a marxista módszertant alkalmazó és belőle származó könyvtárelmélet. Az új könyvtárelméletet, amely a könyvtári gyakorlatból származik, s azzal szoros kapcsolatban marad, egész világosan az elméletből gyakorlattá válás szándéka jellemzi. Még az irodalmi anyag feldolgozásában, a címleírásban is a figyelem a külső, formális jegyekben egyre inkább a könyv tartalma felé fordul, s ennek megfelelően a hangsúly a szerzői katalógusról a szakkatalógusra tevődik át. A könyvfeldolgozás nem korlátozódik többé az illető munka tárgyának pusztá leírására, hanem egyre nagyobb figyelmet szentelnek annak a kérdésnek, hogyan, milyen szempontból tárgyalja a könyv az adott témát, s általában egyre több figyelmet szentelnek a feldolgozásra és kölcsönzésre kerülő könyv társadalmi hatóerejének. Ezek az új szempontok természetesen egyre nagyobb szerephez jutnak a katalógusok szerkesztésében is. Még a formális szerzői katalógusban is a szocialista országokban megjelenő irodalom feldolgozásában a testületi szerzők pl. bizonyos fokig a szocialista társadalom szerkezetét és szervezetét tükrözik. A szakkatalógusban, különösen az újabb szocialista irodalom feldolgozásánál, az öröklött szakrendszerek használhatatlansága bizonyosodik be. A szükségképpen jelentkező kritika, valamint az elkerülhetetlen ideiglenes szükségmegoldások bizonyítják, hogy feltétlenül szükség van egy olyan új rendszertan és osztályozó rendszer kidolgozására, amely megfelel mind az új irodalom lényeges jellemvonásainak, mind pedig új társadalmunk olvasói igényeinek. Az a tény, hogy a jelenleg kidolgozás alatt lévő és széles körben megvitatott szovjet könyvtári osztályozó rendszer az egyes tudományok marxista szemzőből kiinduló és annak elvei szerint történő felosztásán alapszik, bírálatok alapján a Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban, 2018-ban. nyvtári gyakorlat rész-

követünk. Még az olyan, régebben teljesen formális szempontból nézett területen is, amilyen pl. a katalóguslapok beosztása, egyre inkább a könyvek tartalmát tekintetbe vevő szempont lép előtérbe, amely természetesen elsősorban a szakkatalógusba való besorolást érinti. Kétségtelen, hogy a formalizmus az, ami a szovjet könyvtárügyben állandóan könyörtelen kritika tárgya, bárhol, bármilyen formában jelentkezzék is a könyvtári munka egyik vagy másik területén. Számos példát hozhatnánk fel erre a Szovjetunió könyvtári szakirodalmából.

Az így értelmezett könyvtártudomány teljes joggal foglalja el az öt megillető helyet a többi tudományág között. Mi mármost a helyzet ebben a kérdésben a nyugati országokban? Hová osztályozzák ott a könyvtárügyet és a könyvtártudományt? A decimális rendszerben, egyéb tudományágakkal együtt, a könyvtártudományt is az ún. "általános" tudományok közt találjuk. A többi osztályozó rendszerben szintén csak vagy az elejére, vagy a végére kerül a könyvtártudomány a sokmindenfélét magában foglaló, vegyes csoportnak. Csak néhány osztályozó rendszerben kerül a könyvtártudomány legjobb esetben a történettudomány segédtudományai közé. S csak a Szovjetunió könyvtári osztályozó rendszerében szerepel a könyvtártudomány - tudomány szerint - a pedagógiával együtt, logikusan, a politikai, jogi és kulturális felépítmény határterületén. Ugyancsak a pedagógiai főiskolákkal kerülnek együvé a Szovjetunióban a könyvtáros-képző intézetek. A leningrádi Könyvtárosképző Intézet 40 éves fennállása emlékünnepeivel alkalmával hallottuk, hogy jelenleg komoly megfontolás tárgyává teszik, hogy a könyvtárosi tanulmányokat kibővítik, a tanulmányi időt felemelik öt évre és lezárását - ugyanúgy, mint az egyetemi tanulmányok más területein - diplomamunka kidolgozásához és nyilvános megvédéséhez kötik. Éppen így a népi demokratikus országokban is többnyire végérvényesen szakítottak a könyvtárosképzésnek azzal a fél-, illetve felemás megoldásával, amely a könyvtártudományt inkább rendkívüli; vagy kiegészítő tantárgynak tekintette, és a könyvtártudományt ma már fokozatosan a főiskolai tanulmányok egyéb, hagyományos ágai közé sorolják. Tisztában kell lennünk természetesen azzal, hogy ezen a téren a fejlődésnek nem a végén, hanem a kezdeten vagyunk és nincs okunk kételkedni a haladásban.

Végül szeretnék még egy, a szocializmusra jellemző, Nyugaton viszont alig érthető jelenséget említeni, amely úgy a Szovjetunió könyvtárügyét, mint a miénket is rendkívül jól jellemzi. Már ma is nagy számmal akadnak nálunk olyan felnőtt és fiatalok olvasók, akik önként részt vesznek és segítenek a könyvtári munkában és ezzel a hivatásos, valamint mellékfoglalkozású könyvtárosok munkájának hatékonyságát megsokszorozzák. Ez kétségtelenül valami egészen új jelenség, amelyet a Nyugat teljességgel képtelen megérteni, de amely a szocialista könyvtárügyre rendkívül jellemző.

A bibliográfia kérdéseit külön, önállóan is lehetne tárgyalni, mert ennek a területnek is megvannak a szocialista társadalomban a specialis feladatai és lényeges jellemző jegyei. Említettem már a bibliográfiai munka állami irányítását; éppen ez vezetett a bibliográfiai tevékenység jelenlegi, eddig soha nem látott kibontakozásához. Ne tévesszük szem elől, hogy az irodalmi termelés rendkívül mértékű növekedésének következtében, az alapvető nemzeti bibliográfiával szemben tisztán mennyiségi szempontból is óriási követelményeket támasztanak. Én itt most a bibliográfiának csak arra az ágára korlátozom magam, amelyik összefügg a könyvtárügygel és amelyik a szocialista könyvtárügy eddig ismertett jellemző vonásait

ebből a szempontból is kiegészíti.

Ami a Szovjetunió és a népi demokráciák könyvtárügyében első pillantásra szemünkbe ötlük, az a bibliográfia egyre növekvő jelentősége és részvétele a könyvtári munka egész rendszerében. Ez különösen két irányban mutatkozik meg igen szembeötlően. Először is a közművelődési könyvtárak munkájában a korábinál sokkal nagyobb szerephez jut a válogató bibliográfiák és ajánló címjegyzékek mindenféle formája a legkülönbözőbb alkalmazási területeken (röplap-bibliográfiáktól kezdve az egyes könyvtár típusok törzsállományáról készült minta-, illetve tipuskatalógusokig). Kifejlődőben van továbbá valamennyi szakterület szakkönyvtárában egy, szorosan a könyvtári munkához kapcsolódó szakkönyvtár-típus, amely alapja és kiindulópontja az illető szakterületen végzett mindenféle tudományos és gyakorlati munkának. A szocialista könyvtárügy ilyenféle szakkönyvtári munkájának előnyét elsősorban e tevékenység már említett egyenlőségében, valamint a pillanatnyi pénzügyi helyzettől való függetlenségében látom.

Nem lenne szocialista magatartás, ha a szocialista könyvtárügy pozitív vonásainak felsorolása mellett elmulasztanánk a negatív jelenségekkel és az árnyoldallal való szembenézést. Kétségek nélkül nemcsak a politikai fejlődésnek, hanem a kulturpolitikának is megvannak a maga gyermekbetegségei; gyakran látjuk, hogy egy olyan helyes irányvonal követésébe, amellyel mindnyájan egyetértünk, vagy olyan kormány- és párhatalmazatok végrehajtásába, amelyeknek helyességéről mindnyájan meg vagyunk győződve, itt vagy ott valami hiba csuszik be, s gyakran követünk el - bár kisebb mértékben - olyan hibákat, amelyeket annak idején már a szovjet könyvtárosok is elkövettek és amelyekről ők maguk is kifejezetten óvtak bennünket.

Nyilvánvalóan nem az osztályellenesség rosszakaratáról van itt szó, amely mindenáron akadályozni akarja fejlődésünket; hanem arról, hogy egyrészt túl viharosan és szertelenül teljesítik az egyébként helyes és fontos feladatokat, másrészt ez a végrehajtás gyakran egyenetlen, laza és következtelen. Milyen sok hiba származik éppen ebből! Másrészt túl gyakran zaklatnak bennünket olyan szervezési és újjászervezési intézkedésekkel, amelyeket a gazdasági életből, ahol egészen helyénvalók, mechanikusan átvisznek a kulturális élet területére, ahol azután ezek az intézkedések a könyvtári munka elengedhetetlen folyamatosságát veszélyeztetik. Helyenként bürokratizmussal is találkozunk, noha ez a jelenség a szocializmusra egyáltalán nem jellemző.

Mindezeket a hibákat - amelyek rendszerint csak egyes, elszigetelt hibák - sokat tárgyalta a könyvtáros szaksajtó, a Szovjetunióban éppúgy, mint nálunk. Mindenesetre vigyáznunk kell, hogy ezeket a gyakran teljesen szórványos és esetleges hibákat és gyengeségeket ne általánosítsuk és eltulozva ne ábrázoljuk, hogy a kivételből ne csináljunk szabályt és a lényegest megkülönböztessük a véletlentől és könnyen kiküszöbölhetőtől, az átmeneti jelenséget a tartós hibától.

Végül szeretném még megjegyezni: teljesen tudatában vagyok annak, hogy ez a tudtommal első - kísérlet a szocialista könyvtárügy sajátosságainak összefoglalására és közelebbi ismertetésére sem nem teljes, sem nem kimerítő. Mégis azt remélem, hogy kiindulópontja lesz a kérdés mélyebb és átfogóbb tanulmányozásának.

jektivista leírásról, amely csak megállapítja a tényeket és semmiféle gyakorlati következménnyel nem jár. Mi arra törekszünk, hogy a gyakorlati munkában megerősítsük azokat a lényeges jellemvonásokat, amelyekkel nálunk eddig csak fejletlenebb formában és csekélyebb mértékben találkoztunk; egyidejűleg mindazt ki kell küszöbölnünk, ami a múltból maradt csökevény és ellentétben áll a szocialista könyvtárügy fent ismertetett jellemző vonásaival.

Azok a feladatok, amelyek a szocialista társadalomban a könyvtárakra várnak, az egész szocialista társadalomra váró grandiózus feladatokhoz méretezettek. Az SzKP 21. pártkongresszusa felfedte nemcsak a Szovjetunió, hanem valamennyi, a szocializmust építő ország fejlődésének hatalmas távlatait. Közös céljaink világosan állnak előttünk. Az együttműködés, a kapcsolatok elmélyítése és a tapasztalatcsere segítségével jobbra és gyorsabba tehetjük azoknak a feladatoknak az elvégzését, amelyeknek teljesítésétől jobb, szocialista jövőnk függ.

Eredeti cím: Einige kennzeichnende Wesenszüge des sozialistischen Bibliothekswesens.
Megjelent: Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1959. Sonderheft. 297-324.p.
OSzK.ford.sz.: 2247.